

**Jak przeprowadzić badanie wpływu społecznego i ekonomicznego
bibliotek publicznych?**

Materiały informacyjne.

Opracowano w ramach projektu:
Analiza Funkcjonowania Bibliotek

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

2023

Spis treści

Wprowadzenie	3
1. Geneza i cele badań.....	3
1.1. Przesłanki do realizacji badań.....	3
1.2. Założenia.....	4
1.3. Cele badań.....	4
1.4. Korzyści z przeprowadzenia badań	4
2. Problemy badawcze.....	5
3. Metoda badań	7
3.1. Narzędzie badawcze.....	7
3.2. Wykorzystanie narzędzia on-line.....	10
4. Populacja i dobór próby	10
4.1. Wielkość próby	11
4.2. Schematy doboru próby	11
4.3. Dobór kwotowy	12
4.4. Próba reprezentatywna.....	16
5. Organizacja badań w systemach biblioteczno-informacyjnych i filiach.....	16
6. Zbieranie danych	17
6.1 Termin i czas trwania badań	17
6.2 Miejsce.....	17
6.3 Dystrybucja ankiety	18
6.4 Przetwarzanie danych	18
7. Analiza danych	19
7.1 Liczebność	19
7.2 Wskaźnik struktury	21
7.3 Miary poziomu przeciętnego	23
7.4 Różne sposoby analizy.....	25
7.5 Analiza pytania otwartego	26
8. Podsumowanie i wnioski	27
9. Wykorzystanie danych	28
Bibliografia.....	29
Słowniczek.....	30

Wprowadzenie

Materiały informacyjne zawierają wytyczne służące przeprowadzeniu badań **wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek publicznych**. Metodologia została przygotowana w ramach projektu AFB (Analiza Funkcjonowania Bibliotek)¹. Założenia metodologiczne wypracowano oraz techniki i narzędzia opisano na podstawie:

- 1) normy PN-ISO 16439:2019-11 Informacja i dokumentacja –Metody i procedury oceny wpływu bibliotek²,
- 2) krytycznego przeglądu literatury, zwłaszcza pod kątem stosowanej metodologii i jakości wyników,
- 3) własnych doświadczeń badawczych członków i członkiń zespołu.

W “Materiałach” wykorzystano też doświadczenia badawcze członków i członkiń zespołu AFB, którzy przyczynili się do opracowania metodologii i narzędzi służących badaniom satysfakcji użytkowników bibliotek.³

1. Geneza i cele badań

1.1. Przesłanki do realizacji badań

Celem projektu AFB jest zbudowanie, wdrożenie oraz upowszechnienie kompleksowego i wieloaspektowego systemu analizy funkcjonowania bibliotek, jednakowych metod i narzędzi służących do systematycznej ich oceny. Obok wskaźników funkcjonalności mierzących nakłady ponoszone przez biblioteki oraz wskaźnika satysfakcji (pokazującego poziom zadowolenia użytkowników z funkcjonowania biblioteki jako całości) dostrzeżono potrzebę zbadania wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek. Co należy rozumieć pod pojęciem „wpływ społeczny”? To nie tylko życie społeczne (włączenie i więzi), ale również dostęp do informacji i edukacji (w tym darmowej), lokalna kultura i tożsamość, różnorodność kulturowa, zachowanie dziedzictwa kulturowego, rozwój społeczności (w tym np. świadomość dotycząca ochrony środowiska, zdrowia, transportu) oraz indywidualny dobrostan.

¹ <http://afb.sbp.pl/>. Projekt adresowany do bibliotek publicznych, pedagogicznych, szkół wyższych, naukowych. Poradnik ma charakter ogólny i może być wykorzystywany do wszelkich innych badań mających na celu poznanie opinii i oczekiwań użytkowników bibliotek.

² PN-ISO 11620:2017 Informacja i dokumentacja - Wskaźniki funkcjonalności bibliotek.

³ Na podstawie: Jak przeprowadzić badania satysfakcji użytkowników biblioteki? Poradnik dla bibliotekarzy. Edyta Strzelczyk Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, Aldona Zawalkiewicz Biblioteka Pedagogiczna w Toruniu, Współpraca Jolanta Sobięga Biblioteka Politechniki Świętokrzyskiej.

1.2. Założenia

- Wykorzystywanie wspólnego narzędzia badawczego i jednolitej procedury realizacji badań.
- Systematyczna realizacja badań (co 3–4 lata) umożliwiająca porównywanie wyników w czasie i monitorowanie wprowadzanych zmian. Zbyt częste badania ankietowe mogą zniechęcać respondentów. Potrzebny jest upływ czasu, aby odnotować efekty wprowadzonych zmian. Otrzymanie wiarygodnych miar w wyniku realizacji poprawnych pod względem metodologicznym badań gwarantuje uzyskanie miarodajnych wyników.
- Ułatwienie realizacji badań poprzez dostęp do zamieszczonych na stronie projektu AFB bezpłatnych materiałów (kwestionariusze ankiet, arkusze kalkulacyjne do wyznaczenia próby badawczej oraz analizy danych i inne). Wykorzystanie przygotowanych materiałów pozwoli na oszczędność czasu i wysiłku osób zaangażowanych w realizację badań.
- Promowanie w środowisku bibliotekarskim idei projektu AFB i przygotowanych materiałów; przy raportowaniu wyników badań, sugerowane jest podanie źródła wykorzystanych materiałów.

1.3. Cele badań

Zasadniczym celem badań jest określenie, co daje ludziom działalność biblioteki, co zmienia w ich życiu oraz co z tego wynika.

Wyniki badania dadzą odpowiedź na pytanie, w jaki sposób biblioteki poprawiają jakość życia dorosłych użytkowników w takich obszarach jak edukacja, zagospodarowanie czasu wolnego, indywidualny dobrostan. Badanie umożliwi również określenie, jakie korzyści zyskują dzieci przychodzące do biblioteki wraz ze swoimi opiekunami, a także dostarczy informacji jakie potencjalne oszczędności zyskują użytkownicy korzystający z bezpłatnych usług bibliotecznych.

1.4. Korzyści z przeprowadzenia badań

Dla bibliotek:

- Zwiększenie wieloaspektowości działań sprawozdawczych (do zestawienia danych statystycznych i wskaźników obrazujących różne aspekty funkcjonowania biblioteki

mogą być dodane te, które obrazują opinie i postawy użytkowników).

- Realizowanie rzecznictwa dla bibliotek.
- Podejmowanie działań marketingowych.
- Budowanie stałej i systematycznej praktyki oceny działalności biblioteki.
- Porównywanie uzyskiwanych wyników dokonywane na przestrzeni lat.
- Tworzenie bazy informacji służącej zarządzaniu biblioteką.

Dla bibliotekarzy:

- Podnoszenie kompetencji zawodowych, zdobycie nowej wiedzy i doświadczenia.
- Poznanie opinii na temat korzyści płynących z korzystania z biblioteki widzianych oczami użytkownika.
- Wykorzystywanie wyników analizy danych, np. w celu usprawnienia działania biblioteki, zmiany świadczonych usług.
- Uzyskanie nowego kanału komunikacji z użytkownikiem.

Dla użytkowników:

- Możliwość anonimowego i swobodnego wypowiedzenia się na temat usług świadczonych przez bibliotekę.
- Wyrażenie opinii, potrzeb i oczekiwań względem biblioteki.
- Pogłębienie relacji z biblioteką poprzez uzyskanie możliwości wpływu na kształtowanie jej pracy.
- Zwiększenie zaufania w stosunku do instytucji.

2. Problemy badawcze

Problemy badawcze to zagadnienia i wynikające z nich pytania, będące przedmiotem badań. Problemem badawczym w badaniu wpływu społecznego i ekonomicznego jest ocena korzyści wynikających z kontaktów z biblioteką dokonana z perspektywy użytkowników.

Tabela. 1. Problem i pytania badawcze – konceptualizacja pojęć⁴.

Problem badawczy	Cele	Pytania badawcze		
Ocena korzyści wynikających z kontaktów z biblioteką	Opis sposobów korzystania z biblioteki	Częstotliwość odwiedzin		
		Cele odwiedzin biblioteki		
	Oceny szczegółowe	Rodzicielstwo	Opieka nad członkami rodziny do lat 18	
			Cele odwiedzin biblioteki dzieci bądź wspólnych	
			Korzyści dzieci i opiekunów z korzystania z biblioteki	
		Edukacja i rozwój osobisty	Poziom zgody z zaproponowanymi korzyściami z zakresu edukacji i samorozwoju	
		Integracja społeczna	Poziom zgody z zaproponowanymi korzyściami z zakresu integracji i rozwoju życia społecznego	
		Czas wolny	Poziom zgody z zaproponowanymi korzyściami z zakresu rekreacji, rozrywki i odpoczynku	
		Czy w bibliotece czujemy się dobrze?	Wpływ biblioteki na indywidualny dobrostan	
		Sfera zawodowa	Wsparcie biblioteki w zakresie aktywności zawodowej	
		Dziedzictwo kulturowe	Wsparcie biblioteki w zakresie informacji dotyczących dziedzictwa kulturowego i jego ochrony	
		Zdrowie	Wsparcie w zakresie profilaktyki zdrowia psychicznego i fizycznego	
		Problemy życia codziennego	Wsparcie w zakresie rozwiązywania problemów życia codziennego	

⁴ Konceptualizacja – zdefiniowanie i ustalenie znaczenia używanych w trakcie badania pojęć i terminów. W: Babbie, Earl. Badania społeczne w praktyce, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004, s. 144.

		Aspekt ekonomiczny	Postrzegana wartość monetarna biblioteki
	Problemy/zmiany	Wskazywane problemy/sugerowane usprawnienia	
	Opis	Opis użytkowników biblioteki Cechy społeczno-demograficzne	

3. Metoda badań

Metoda badań wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek została opracowana specjalnie na potrzeby projektu AFB. Założeniem Zespołu⁵, który podjął się tego zadania, było opracowanie metody zestandaryzowanej, umożliwiającej poprawne prowadzenie badań w bibliotece publicznej każdego typu. Zaproponowana procedura pozwala na uzyskanie wiarygodnych wyników badań i umożliwia porównania w czasie, zwłaszcza w tej samej bibliotece. Metoda obejmuje standardowe elementy:

- ankietę,
- zasady doboru prób badawczych,
- wzór raportu.

3.1. Narzędzie badawcze

Badania wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek przeprowadzane są za pomocą standardowego kwestionariusza⁶. Kwestionariusz ma budowę modułową, dostosowaną do działań konkretnej biblioteki. Różnica w ankietach wynikać może z wyboru modułów dodatkowych. Moduły dodatkowe biblioteki wybierają indywidualnie, w zależności od grup odbiorców i obszarów aktywności prowadzonych w bibliotece.

Kwestionariusz ankiety *Badanie wpływu* ma budowę modułową – zawiera obszary badane przez wszystkie biblioteki oraz cztery moduły dodatkowe. Przeprowadzenie badania pozwala na zebranie danych dotyczących:

- sposobu korzystania z usług bibliotecznych, poprzez określenie celów odwiedzin oraz częstotliwości korzystania – Pytania 1, 2, 3 + metryczka,
- aktywności dla dzieci i opiekunów – Pytania 4, 5, 6,

⁵ Zespół ds. badania wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek: <https://afb.sbp.pl/badanie-spoecznego-i-ekonomicznego-wplywu-bibliotek-publicznych/kontakt/>

⁶ Kwestionariusze ankiety dla bibliotek: <https://afb.sbp.pl/badanie-spoecznego-i-ekonomicznego-wplywu-bibliotek-publicznych/kwestionariusze/>

- zagadnień dających odpowiedź na pytanie, co użytkownikom daje biblioteka w zakresie edukacji, integracji społecznej i czasu wolnego – Pytania 7, 8, 9
- wpływu na indywidualny dobrostan – Pytanie 10,
- moduły dodatkowe: aktywność zawodowa, dziedzictwo kulturowe, problemy życia codziennego, profilaktyka zdrowia – Pytanie 11⁷,
- wartości monetarnej biblioteki – Pytanie 12,
- zmian w funkcjonowaniu biblioteki – Pytanie 13,
- cech społeczno-demograficznych użytkowników (wiek, płeć, status) – metryczka.

Pytanie pierwsze w kwestionariuszu dotyczy częstotliwości odwiedzin biblioteki przez użytkowników. Jest to pytanie zamknięte jednokrotnego wyboru, oferujące 5 możliwych odpowiedzi.

Drugie i trzecie pytanie dotyczy najczęstszych celów odwiedzin biblioteki przez użytkowników (uwzględniając zarówno obecność fizyczną w bibliotece, jak i odwiedziny wirtualne). Użytkownik określa, z których usług bibliotecznych skorzystał, z których nie skorzystał, a z którymi byłby zainteresowany mimo, że do tej pory z nich nie korzystał.

Pytanie czwarte dotyczy sprawowania opieki nad niepełnoletnimi członkami rodziny. W przypadku odpowiedzi „Nie” – przechodzimy do pytania siódmego (pytanie filtrujące)

Pytanie piąte dotyczy uczestnictwa dziecka w aktywnościach proponowanych przez bibliotekę. Użytkownik określa, z których ośmiu usług bibliotecznych dziecko skorzystało, z których nie skorzystało, a którymi byłoby zainteresowane mimo, że do tej pory z nich nie korzystało.

Pytanie szóste dotyczy 7 korzyści dzieci i opiekunów z korzystania z biblioteki. Zastosowano dwustopniową skalę badającą poziom zgody z zaproponowanymi korzyściami. Dodatkowo do skali wprowadzono opcję „Nie dotyczy”, którą respondent może zaznaczyć, jeżeli nie korzysta z danej usługi lub zasobu w danym celu.

Pytanie siódme dotyczy 8 korzyści edukacyjnych.

Pytanie ósme odnosi się do integracji społecznej. Zaproponowano 5 możliwości.

⁷ Moduły dodatkowe biblioteki wybierają indywidualnie, w zależności od grup odbiorców i działań prowadzonych w bibliotece.

Pytanie dziewiąte dotyczy spędzania czasu wolnego w bibliotece. Użytkownik ocenia 5 zaproponowanych aktywności.

W pytaniach 7, 8, 9 Zastosowano skalę ocen jak w Pytaniu 6.

Pytanie dziesiąte dotyczy wpływu biblioteki na indywidualny dobrostan. Jest to pytanie zamknięte wielokrotnego wyboru, oferujące 7 możliwych odpowiedzi dotyczących postrzegania biblioteki jako miejsca dostępnego, przyjaznego i bezpiecznego. Instrukcja zamieszczona przy pytaniu informuje, iż respondent może zaznaczyć dowolną liczbę właściwych dla niego odpowiedzi.

Pytanie jedenaste to jeden z 4 modułów dodatkowych. Dotyczy wpływu bibliotek na takie obszary jak:

- aktywność zawodowa – 5 korzyści,
- kultura regionalna – 5 korzyści,
- profilaktyka zdrowia – 4 korzyści,
- problemy życia codziennego – 4 korzyści.

Moduły dodatkowe to część kwestionariusza poświęcona specyficznym korzyściom z użytkowania bibliotek, które wynikają ze specjalizacji usług bibliotecznych. Zastosowano skalę ocen jak w Pytaniu 6.

Pytanie dwunaste dotyczące aspektu ekonomicznego – postrzeganej wartości monetarnej biblioteki. Jest to pytanie zamknięte jednokrotnego wyboru, oferujące 5 możliwych odpowiedzi, w tym “W ogóle nie zapłaciłbym/abym” W przypadku wybrania tej odpowiedzi, respondent proszony jest o wskazanie, w jaki alternatywny sposób uzyskałby dostęp do zasobów i usług.

Pytanie trzynaste dotyczące zmian w funkcjonowaniu biblioteki. Jest to pytanie otwarte.

W **metryczce** umieszczone zostały pytania, które dostarczają informacji o cechach społeczno-demograficznych respondentów: wieku, płci, poziomie wykształcenia oraz miejscu zamieszkania (do poziomu powiatu)

Dopuszcza się modyfikację kwestionariusza zgodnie z potrzebami biblioteki, ale w określonym zakresie. Zmiany mogą obejmować wybór jednego modułu bądź kilku modułów dodatkowych.

3.2. Wykorzystanie narzędzia on-line

Badanie wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek można także prowadzić on-line. Zaletami tej formy są niższe koszty (w porównaniu z badaniami tradycyjnymi), oszczędność czasu, duża kontrola nad przebiegiem badania (możliwa weryfikacja postępu badania) oraz szybkie uzyskanie wyników.

Kwestionariusze w wersji elektronicznej nie powinny być jedyną dystrybuowaną formą ankiet, powinny być uzupełnieniem dla ankiet papierowych rozdawanych w bibliotece.

Rekomendowaną przez Zespół ds. badania efektywności metodą badań on-line jest Formularz Google⁸ ze względu na:

- dostępne wszystkie niezbędne typy pytań,
- funkcję automatycznego zapisywania odpowiedzi w arkuszu kalkulacyjnym, pozwalająca na przesyłanie wyników do osobnego dokumentu,
- możliwość podglądu odpowiedzi respondentów w czasie rzeczywistym,
- możliwość wielokrotnego wypełniania z jednego IP, np. komputera w bibliotece dostępnego dla użytkowników.

4. Populacja i dobór próby

Wszystkie osoby, na temat których chcemy uzyskać informację i sformułować wnioski nazywamy **populacją**. Definiujemy ją, mając na uwadze cel oraz obraną metodę i technikę badań. W badaniach wpływu populację stanowi ogół użytkowników korzystających z usług biblioteki. Są to:

- osoby zarejestrowane w systemie bibliotecznym, posiadające konto biblioteczne,
- osoby niezarejestrowane, nieposiadające konta bibliotecznego (np. uczestnicy szkoleń, warsztatów, odwiedzający wystawy, itp.),
- osoby fizycznie odwiedzające bibliotekę,
- osoby korzystające jedynie z usług wirtualnych.

Badaniem powinny zostać objęte osoby powyżej 16 roku życia.

Zbiór osób (fragment/podzbiór populacji), które zostaną poproszone o wypełnienie ankiety i których odpowiedzi staną się podstawą uogólnień wyników na całą populację nazwiemy **próbą**.

⁸ Kwestionariusz elektroniczny ankiety dla bibliotek: <https://afb.sbp.pl/badanie-spoecznego-i-ekonomicznego-wplywu-bibliotek-publicznych/kwestionariusze/>

Próba badawcza powinna być:

- reprezentatywna (odzwierciedlać populację),
- dobrana przy użyciu właściwych technik,
- wyznaczona w odniesieniu do wielkości populacji.

4.1. Wielkość próby

Podstawą do obliczenia wielkości próby jest rachunek statystyczny, za pomocą którego można ustalić poziom dokładności szacowania wyników z próby na całą populację. Kluczowe terminy w tych wyliczeniach to błąd standardowy oraz przedziały ufności⁹. Załóżmy, że wyznaczamy próbę przy 95% poziomie ufności oraz 2% poziomie błędu standardowego (maksymalnego). Oznacza to, iż mamy 95-procentową pewność, że obliczony w danej próbie parametr nie będzie odbiegał od faktycznej wartości parametru w populacji o więcej niż $\pm 2\%$. Przyjęty poziom ufności 0,95 (czyli 95%) oznacza ponadto, że w 95 próbach losowania na 100, wyliczony dla tych parametrów przedział ufności będzie się pokrywał z rzeczywistą wartością cechy w zbiorowości generalnej (populacji).

4.2. Schematy doboru próby

Do badań wpływu ekonomicznego i społecznego bibliotek, Zespół AFB zarekomendował **dobór kwotowy** (nielosowy), który najlepiej sprawdza się w rzeczywistości bibliotecznej. Dobór kwotowy jest prostszy do realizacji, wymaga mniej czasu i pracy oraz daje lepsze rezultaty, odnośnie liczby zwrotów wypełnionych ankiet.

Dobór kwotowy – cechy charakterystyczne:

- nie można określić prawdopodobieństwa włączenia określonego elementu do próby,
- reprezentatywność przedmiotowa (przystawalność próby i populacji wg określonych cech),
- brak możliwości wykonania wnioskowania statystycznego,
- zalecany w przypadku, gdy trudno jest określić wielkość populacji, dla których nie można podać pełnej listy elementów.

⁹ Błąd standardowy to miara statystyczna wskazująca, jak dalece dokładnie otrzymane wyniki w próbie odzwierciedlają rzeczywiste wartości parametru w populacji. Przedział ufności wskazuje przedział wartości, w których mieści się określony procent średnich z próby. Za: Frankfort-Nachmias, Ch., Nachmias, D. Metody badawcze w naukach społecznych. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo s.c., 2011.

Warunki niezbędne do przeprowadzenia doboru kwotowego:

- znajomość struktury populacji wg wyznaczonej cechy (status użytkownika, wiek),
- określenie przybliżonej wielkości populacji i wyznaczenie liczebności próby,
- różne kanały dystrybucji ankiety, analiza kwotowa.

4.3. Dobór kwotowy

Dobór kwotowy polega na uzyskaniu próby, która będzie maksymalnie zbliżona swą strukturą do populacji wg ustalonych (jednej lub kilku) cech. Najlepiej odnosić się do obiektywnych cech społeczno-demograficznych, np. płci, wieku, statusu. Wymagana jest znajomość rozkładu danej cechy w populacji, na podstawie której określa się odpowiednie kwoty (grupy), czyli udziały danych kategorii w próbie.

Schemat postępowania:

- Zdefiniowanie populacji

Wszyscy użytkownicy biblioteki (osoby posiadające konto biblioteczne lub nie, przychodzące osobiście do biblioteki lub korzystające z usług wirtualnie, użytkownicy oferty edukacyjnej i kulturalnej).

- Ustalenie liczebności populacji

Przy tak zdefiniowanej populacji trudno jest określić całkowitą jej liczebność (np. policzyć osoby korzystające tylko z oferty on-line). W związku z tym kryterium do wyznaczenia liczebności populacji, stanowi aktywność użytkowników. Wielkość badanej populacji to **liczba aktywnie wypożyczających użytkowników**. Są to osoby zarejestrowane w bibliotece, które **posiadają aktywne konto** (ważną kartę biblioteczną) i które **wypożyczyły na zewnątrz co najmniej jedną pozycję w okresie sprawozdawczym**¹⁰. Liczba ta nie obejmuje wszystkich użytkowników zdefiniowanej populacji (np. osób nieposiadających konta bibliotecznego, korzystających tylko z usług wirtualnych, osób aktywnie korzystających z biblioteki, ale nie wypożyczających książek), jednak stanowi punkt odniesienia do wyznaczenia wielkości próby i jej struktury wg danej cechy.

¹⁰ Definicja zgodna z formularzem GUS K03 z roku 2022 oraz z formularzami AFB.

- Wyliczenie wielkości próby

W zależności od wyznaczonej liczebności populacji (aktywnie wypożyczający użytkownicy) należy określić wielkość próby badawczej wg następujących zasad:

Tabela 2. Zasady wyliczania wielkości próby badawczej.

A1	A2	A3	A4
liczebność populacji	próba (% z kolumny A1)	Składowe próby	
		próba minimalna	zapas
< 200	100%	100%	-
201-500	60%	50%	10%
501-2000	30%	25%	5%
> 2001	600 ankiet	500 ankiet	100 ankiet

Najlepiej dążyć do zebrania jak największej liczby ankiet do próby. Kolumna A2 określa zalecaną liczebność próby. Uzyskanie dużego zapasu ankiet daje większe pole manewru przy dokonywaniu analizy kwotowej. Analizie poddaje się tyle ankiet, ile uda się zebrać przy zachowaniu zasady podobieństwa **struktury próby i populacji**.

Przygotowano arkusz kalkulacyjny [Dane o użytkownikach – Tabele 1. i 2.] umożliwiający wyliczenie wielkości próby oraz określenie liczby ankiet, które należy zebrać w bibliotece głównej i filiach – Rysunek 1.

Brak realizacji próby minimalnej (Tabela 2., kolumna A3) stanowiącej 83% zalecanej wielkości próby (Tabela 2., kolumna A2) skutkuje brakiem reprezentatywności próby.

Poziom realizacji próby badawczej powinien być $\geq 83\%$. Brak wymaganej liczby ankiet nie powoduje całkowitej nieprzydatności uzyskanych danych. Mogą być one poddawane analizie, jednak przy wyraźnym zaznaczeniu, że nie został spełniony warunek dotyczący liczebności próby.

Rysunek 1. Tabele w arkuszu kalkulacyjnym *Dane o użytkownikach* umożliwiające wyznaczenie wielkości próby i proporcje ankiet do zebrania.

	A	B	C	D
1	Tabela 1. Liczebność próby badawczej (kwotowej)			
2	Zakresy wielkości Populacji	Populacja	Próba	
3	< 200			
4	201-500		0	
5	501-2000		0	
6	> 2001		600	
7				
8				
9	Tabela 2. Proporcje ankiet przeznaczonych dla biblioteki głównej i filii			
10		Biblioteka z Filiami	Suma	Populacja
11	populacja - liczba użytkowników (od 16 r.ż.)	0	0	0
12	udział %			
13	Wyliczona próba badawcza		0	
14	liczba ankiet do zebrania			

- Ustalenie struktury populacji wg wybranej cechy (zmiennej)

Do określenia reprezentatywności próby badawczej konieczna jest znajomość struktury populacji wg wybranej cechy. Dla bibliotek publicznych jako zmienną najwłaściwiej różnicującą populację został wyznaczony **wiek użytkowników**. Wyznaczenie struktury polega na ustaleniu liczebności grup wg wybranej zmiennej. Dane wprowadzamy do arkusza kalkulacyjnego *Dane o użytkownikach* [Tabela 3. w tym arkuszu] – Rysunek 2. i wyliczamy strukturę procentową populacji, czyli udziały poszczególnych grup w stosunku do wszystkich użytkowników.

- Ustalenie struktury próby reprezentatywnej

Za pomocą arkusza kalkulacyjnego *Dane o użytkownikach* wyznaczamy również strukturę próby reprezentatywnej, odpowiadającą strukturze populacji wg określonej cechy. Wyliczenie struktury wymaga wpisania w Tabelę 4., w kolumnie *Próba* wielkości wyliczonej próby, pozostałe wartości zostaną wyznaczone automatycznie w arkuszu (zob. Rysunek 2., Tabela 4.).

Rysunek 2. Tabele w arkuszu kalkulacyjnym *Dane o użytkownikach* umożliwiające dokonanie analizy kwotowej.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
1	Tabela 3. Populacja - struktura wg wieku										
2	wiek	16-19	20-24	25-44	45-60	60+	Suma	Populacja			
3	liczba użytkowników						0	0			
4	udział %										
5											
6											
7	Tabela 4. Wyliczona próba badawcza - struktura wg wieku										
8	wiek	16-19	20-24	25-44	45-60	60+	Suma	Próba			
9	liczba respondentów							0			
10	udział %										
11											
12	Analiza kwotowa										
13	Tabela 5. Uzyskana próba badawcza - struktura wg wieku										
14	wiek	16-19	20-24	25-44	45-60	60+	Suma	Analizowane ankiety			
15	liczba respondentów						0				
16	udział %										
17	różnica udziałów % między grupami w próbie wyliczonej i uzyskanej mniejsza lub równa 5 -- próba reprezentatywna										
18											
19	Wymagany poziom realizacji próby to 83%										
20	Poziom realizacji próby badawczej										

- Przeprowadzenie analizy kwotowej

Sprawdzenie przystawalności i zgodności struktury populacji wg wyznaczonej zmiennej (cechy) oraz struktury próby uzyskanej podczas badań. Po zakończeniu badań i zebraniu wymaganej liczby ankiet należy dokonać analizy kwotowej w celu zweryfikowania reprezentatywności uzyskanej próby. Należy sprawdzić, czy udziały procentowe poszczególnych kategorii w zebranej próbie są zbliżone do udziałów procentowych tych samych kategorii w populacji. Jeżeli różnice te są mniejsze niż 5 pp (punktów procentowych) we wszystkich kategoriach, można uznać, iż uzyskano **próbę reprezentatywną**.

W przypadku gdy różnice między udziałem % danej grupy w próbie i populacji są większe niż 5 pp możemy mieć do czynienia z:

- niedoszacowaniem – za małą liczbą ankiet zebranych w danej kategorii. Działania, które powinniśmy podjąć to:
 - a) „dozbieranie” brakującej liczby ankiet od użytkowników posiadających wymagane cechy (np. w wieku 16–19 lat) lub
 - b) rezygnacja (w sposób losowy) z części ankiet przynależnych do pozostałych grup, tak by zmienić proporcję udziału kategorii w całości próby – należy jednak pamiętać, aby nie zejść poniżej minimalnej wielkości ankiet do zebrania.

- przeszacowaniem – za dużą liczbą ankiet zebranych w danej kategorii. Działanie: rezygnacja (w sposób losowy) z części ankiet pochodzących z przeszacowanej kategorii, tak by uzyskać różnicę mniejszą lub równą 5%.
- rozbieżność większości kategorii – nieprzystawalność struktury w sposób znaczący. Brak możliwości wprowadzenia zmian i modyfikacji struktury wiąże się z tym, iż nasza próba nie jest reprezentatywna (co nie powoduje jednak całkowitej nieprzydatności uzyskanych wyników).

Przy doborze kwotowym mówimy o reprezentatywności przedmiotowej, czyli takiej, dla której w próbie została zachowana struktura kluczowych cech właściwych dla populacji.

4.4. Próba reprezentatywna

Warunki uzyskania próby reprezentatywnej:

Dla doboru kwotowego:

- Zgromadzenie minimalnej wymaganej liczby ankiet (poziom realizacji próby powinien być $\geq 83\%$).
- Struktura próby przystająca do struktury populacji wg obranej zmiennej (wiek, status) – różnice w udziałach procentowych wszystkich kategorii nie mogą być większe niż 5 punktów procentowych.

Błędny dobór próby do badań może spowodować brak odzwierciedlenia struktury próby w populacji oraz niemożność odniesienia wyników z próby do całej populacji.

W sytuacji jeżeli nie uda się uzyskać próby reprezentatywnej (niespełnienie przynajmniej jednego z wymienionych warunków wymaganych dla danego doboru) nie oznacza to całkowitej nieprzydatności uzyskanych danych. Można je poddawać analizom z wyraźnym zaznaczeniem, że próba nie jest reprezentatywna, zatem dane nie odnoszą się do wszystkich użytkowników biblioteki, a tylko do przebadanej grupy respondentów. Najlepiej analizować dane

w poszczególnych grupach użytkowników (wyodrębnionych wg płci, wieku). Badania mają wówczas charakter poglądowy, a nie reprezentatywny.

5. Organizacja badań w systemach biblioteczno-informacyjnych i filiach

W bibliotekach stanowiących złożone systemy biblioteczno-informacyjne (biblioteka główna, filie biblioteczne) Zespół ds. badania wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek zaleca

przeprowadzenie jednego badania dla takiej samej grupy jednostek jak sprawozdawane są pozostałe dane statystyczne do AFB. Będzie to zatem badanie przeprowadzone na jednej próbie.

Biblioteki same podejmują decyzję, czy prowadzą badania tylko w BG + filiach, czy we wszystkich jednostkach systemu.

6. Zbieranie danych

6.1 Termin i czas trwania badań

Istotną kwestią jest określenie najdogodniejszego terminu realizacji badań. Najlepiej przeprowadzać je w okresie największego natężenia odwiedzin. Istnieje wówczas prawdopodobieństwo pojawienia się użytkowników, którzy korzystają z usług sporadycznie lub pojawili się w placówce po raz pierwszy. W okresie zwiększonej aktywności czytelników (np. wiosną lub w okresie jesienno-zimowym) szybciej i łatwiej będzie można zebrać potrzebną liczbę ankiet. Nie zaleca się przeprowadzania badań w okresie wakacyjnym.

Długość trwania badania zależy jest zarówno od natężenia ruchu, jak i od liczby ankiet do zebrania (zobacz 4.1. Wielkość próby). Badanie powinno trwać tak długo, aż uda się zebrać wymaganą liczbę ankiet (ale nie dłużej niż 3 miesiące). W przypadku odnotowania wyraźnego spadku wpływu nowych ankiet, badanie można zakończyć.

6.2 Miejsce

Badanie społecznego i ekonomicznego wpływu bibliotek obejmuje użytkowników zarejestrowanych w bibliotece (posiadających aktywne konto biblioteczne), jak i osoby niezarejestrowane, odwiedzające bibliotekę lub korzystające z jej oferty, choć nieposiadające konta bibliotecznego (np. uczestnicy szkoleń, kursów, warsztatów, odwiedzający wystawy, uczestnicy spotkań literackich, itp.) oraz korzystających ze strony internetowej biblioteki i mediów społecznościowych. Są to osoby fizycznie pojawiające się w bibliotece (we wszystkich agendach, gdzie świadczone są usługi), oraz w filiach bibliotecznych, a także użytkownicy online. Dane uzyskane z różnych lokalizacji analizowane są łącznie. Ważne jest, by uwzględnić wszystkie miejsca, w których pojawiają się użytkownicy np.: wypożyczalnie, czytelnie, sale konferencyjne i szkoleniowe, informatoria, pracownie multimedialne, komputerowe, kserograficzne itp. Różnorodność miejsc pozwoli na objęcie badaniem wszystkich użytkowników odwiedzających bibliotekę.

Należy pamiętać o zapewnieniu respondentom odpowiednich warunków, które umożliwią anonimowe wypełnienie ankiety oraz przygotowaniu urn na ankiety lub wskazaniu miejsca,

gdzie można je składać. W przypadku ankiet online należy zadbać, aby były one widoczne i dobrze podlinkowane na stronie internetowej biblioteki oraz w mediach społecznościowych.

6.3 Dystrybucja ankiety

Sposób dostarczania respondentom ankiet, czyli kanały dystrybucji w przypadku próby kwotowej służy wykorzystaniu wszystkich możliwości dotarcia do respondentów. Zebranie opinii użytkowników korzystających z usług na miejscu lub wirtualnie może odbyć się poprzez:

- wyłożenie ankiet papierowych w miejscach dostępnych dla użytkowników;
- zamieszczenie ankiety na stronie WWW i portalach społecznościowych;
- wysyłka mailowa;
- rozdanie ankiety uczestnikom szkoleń, wydarzeń kulturalnych.

Jednym z warunków sprawnego przeprowadzenia badań jest promocja – czyli rozpowszechnienie informacji o badaniu i zaproszenie użytkowników do udziału w nim. Niezawodnym narzędziem umożliwiającym dotarcie do potencjalnych respondentów jest internet. Zaleca się umieszczenie komunikatów o planowanych badaniach na stronie WWW biblioteki i jednostek powiązanych np. urzędu gminy, ośrodka kultury, itp., wysyłanie maili do użytkowników, zamieszczenie zaproszenia do udziału w badaniach w mediach społecznościowych czy też stronach www biblioteki. W tym celu można wykorzystać gotowe materiały promocyjne dotyczące badania, które zamieszczone są na stronie projektu www.afb.sbp.pl¹¹. Niemniej istotna jest promocja z wykorzystaniem materiałów informacyjnych w formie tradycyjnej – drukowanych ulotek i plakatów umieszczanych zarówno w bibliotece, poszczególnych agendach, ogólnodostępnych miejscach. Osoby odwiedzające bibliotekę lub filię powinny być informowane indywidualnie o badaniu przez bibliotekarzy lub na imprezach kulturalnych i szkoleniach bibliotecznych. Szeroki zasięg informacyjny mają również komunikaty zamieszczane w newsletterach bibliotecznych oraz przypinane posty na mediach społecznościowych.

6.4 Przetwarzanie danych

Zbieranie danych może się odbyć dwoma sposobami, poprzez:

- wypełnienie kwestionariusza w wersji papierowej,
- wypełnienie kwestionariusza w wersji elektronicznej (online – Formularz Google)

¹¹ Materiały promocyjne zachęcające użytkowników do udziału w ankiecie: <https://afb.sbp.pl/badanie-spolcznego-i-ekonomicznego-wplywu-bibliotek-publicznych/materiały-do-wykorzystania/>

Przetwarzanie danych przy użyciu arkusza kalkulacyjnego

W celu zsumowania danych z ankiet oraz dokonania podsumowań i analiz, biblioteka musi posiadać wszystkie ankiety w wersji online. Zadaniem, jakie bibliotekarz lub osoba do tego wyznaczona będzie musiała dokonać, jest wprowadzenie zakodowanych danych z ankiet papierowych do kwestionariusza online. Wprowadzenie danych z wypełnionych ankiet do kwestionariusza online może wydawać się czasochłonnym i wymagającym uwagi zajęciem, jednak działanie to umożliwi dalsze automatyczne zliczanie danych i dokonanie analiz.

Po wprowadzeniu wszystkich odpowiedzi do formularza online będzie można analizować dane zgromadzone w arkuszu kalkulacyjnym, który generowany jest automatycznie na dysku Google i można go pobrać. Ponadto serwis Google tworzy automatycznie wykresy, które można pobrać oraz wykorzystać podczas analizy i opisu wyników badania.

Przetwarzanie danych przy użyciu serwisu on-line

Zalecane jest wykorzystanie obydwu z wymienionych sposobów zbierania danych (kwestionariusze papierowe i w wersji elektronicznej). Po zgromadzeniu wymaganej liczby ankiet konieczne jest ich przetworzenie i poddanie analizie.

7. Analiza danych

Zebrane dane można poddać wielostronnej i zróżnicowanej analizie, aby uzyskać opis badanych zjawisk i odpowiedzi na interesujące nas pytania.

Analiza I stopnia

Celem analiz dokonywanych na tym poziomie jest opis badanych zjawisk. Odbywa się to poprzez sumaryczne (zbiorcze) przedstawienie danych oraz obliczenie podstawowych miar tendencji centralnej. Analizy dotyczą opisywania przypadków w kategoriach pojedynczych zmiennych. Należy posługiwać się następującymi statystykami:

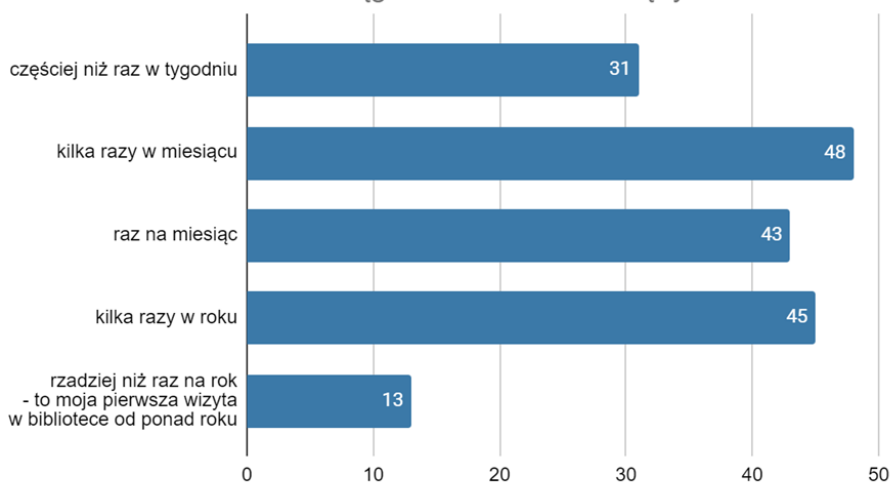
- liczebności (liczba odpowiedzi),
- wskaźniki struktury (udział procentowy),
- dominanta (najczęściej występująca wartość).

7.1 Liczebność

Liczby wskazań danego wariantu odpowiedzi na pytanie to liczebności. Prezentując liczby wszystkich odpowiedzi w postaci tabeli lub na wykresie uzyskujemy rozkład liczebności (Wykres 1).

Wykres 1. Aktywność korzystania z biblioteki przez respondentów.

Jak często korzystał/a Pan/i z biblioteki wraz z filiami/oddziałami w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

Na wykresie podano kategorie zmiennej *częstotliwość odwiedzin biblioteki*. Wyznaczono 5 wariantów danej zmiennej (5 rozłącznych odpowiedzi na pytanie). Na niebieskich słupkach podano liczby wskazujące, ile razy zaznaczono poszczególne warianty odpowiedzi (obserwacje) – liczby te to liczebności. Te same dane można przedstawić w tabeli.

Tabela 3. Aktywność korzystania z biblioteki przez respondentów (metryczka).

Jak często korzysta Pan/Pani z biblioteki wraz z filiami/oddziałami w ciągu ostatnich 12 miesięcy?	
Kategorie odpowiedzi	Liczebność
Częściej niż raz w miesiącu	31
Kilka razy w miesiącu	48
Raz w miesiącu	43
Kilka razy w roku	45
Rzadziej niż raz na rok, to moja pierwsza wizyta w tej bibliotece od ponad roku	13

7.2 Wskaźnik struktury

Analizy danych przedstawionych jedynie w postaci rozkładu liczebności mogą być niewystarczające do opracowania wniosków z badań. Odwoływanie się tylko do liczb bezwzględnych (np. podczas porównywania ze sobą rozkładów) może spowodować pewne przeoczenia lub prowadzić do błędnych wniosków. Zaleca się korzystanie również z innych miar np. wskaźników struktury, czyli udziałów procentowych danej odpowiedzi w stosunku do wszystkich odpowiedzi na pytanie.

Na procentach zwykle zaczyna się pracować wówczas, gdy liczba kwestionariuszy przekroczy 100.

Przykładowo w Tabeli 4. podano liczebności oraz udziały procentowe dla pytania dotyczącego celów odwiedzin w bibliotece.

Tabela 4. Cele odwiedzin w bibliotece (Pytanie 2).

W jakim celu odwiedzał/a Pan/i tę bibliotekę w ciągu ostatnich 12 miesięcy?			
Kategorie odpowiedzi	Liczebność	Udział procentowy liczony od liczby ankiet (547)	Udział procentowy liczony od liczby wskazań (2389)
Wypożyczałem/am książki do domu	535	64,5%	14,8%
Korzystałem/am z książek na miejscu	133	24,3%	5,6%
Korzystałem/am z książek elektronicznych (e-booków) lub mówionych (audiobooków), np. Legimi, IBUK Libra, EmpikGO	290	53,0%	12,2%
Wypożyczałem/am lub korzystałem/am na miejscu z gazet lub czasopism	64	11,7%	2,7%
Wypożyczałem/am filmy, nagrania muzyczne lub gry	211	38,6%	8,8%
Korzystałem/am z katalogu i strony internetowej biblioteki	399	72,9%	16,7%

Otrzymałem/am pomoc bibliotekarza w korzystaniu z komputerów	85	15,5%	3,6%
Korzystałem z cichego miejsca do pracy i nauki (np. czytelnia)	87	15,9%	3,6%
Korzystałem/am z internetu udostępnianego przez bibliotekę	60	11,0%	2,5%
Korzystałem/am z ksero, drukarki itp.	16	2,9%	0,7%
Otrzymałem/am pomoc bibliotekarza w doborze lektury	252	46,1%	10,5%
Otrzymałem/am pomoc bibliotekarza w wyszukiwaniu potrzebnych mi informacji	322	58,9%	13,5%
Razem	2389		100%

W pierwszej kolumnie wymieniono kategorie odpowiedzi, w kolumnie drugiej podano rozkład liczebności. Pytanie to jest pytaniem wielokrotnego wyboru, co oznacza, że każdy respondent może zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź. Suma wskazań odpowiedzi nie będzie, więc równa liczbie respondentów, ale będzie się mieściła w przedziale od 500 (minimalna liczba wskazań, jeżeli każdy respondent zaznaczyłby tylko jedną odpowiedź) do 7500 (jeżeli każdy respondent wybierze wszystkie 13 wariantów odpowiedzi). W tym pytaniu mogą być dwie podstawy do obliczania wskaźników struktury. Pierwsza to liczba respondentów (500), druga – suma wskazań odpowiedzi (2389). Jeżeli podzielimy częstość danej odpowiedzi przez liczbę użytkowników, którzy wzięli udział w badaniu i pomnożymy przez 100%, otrzymamy wartość informującą, jaki odsetek respondentów wybrał dany wariant odpowiedzi. Dzieląc częstość przez liczbę wskazań i mnożąc przez 100% otrzymamy wartość procentową informującą o udziale danej odpowiedzi wśród wszystkich zaznaczeń.

Przykład: wskaźnik struktury dla odpowiedzi „wypożyczałam/łem książki do domu” jako jeden z głównych celów odwiedzin zaznaczyło 78,40% respondentów [535 (liczba wskazań): 547 (liczba respondentów) x 100% = 64,5%], natomiast 14,8% spośród wszystkich wskazań dotyczyło tego celu [535 : 2389 (suma wszystkich wskazanych odpowiedzi) x 100% = 14,8%].

Udział procentowy odpowiedzi będzie liczony w stosunku do liczby respondentów, którzy

wzięli udział w badaniu (przy analizie tylko kompletnych ankiet) lub liczby respondentów, którzy odpowiedzieli na dane pytanie (przy analizie także niekompletnych ankiet).

7.3 Miary poziomu przeciętnego

Dysponując rozkładami liczebności można wyznaczyć wartości przeciętne, czyli w naszym przypadku dominantę. W naszym badaniu dominantę można określić dla każdego pytania w kwestionariuszu badania wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek.

Dominanta (modalna) jest najczęściej występującym elementem w zbiorze. Informuje nas o tym, która wartość była wskazywana największą liczbą razy. Zaletą dominanty jest łatwość jej wskazania na podstawie rozkładu liczebności oraz możliwość wyznaczenia dla każdego typu danych.

Na podstawie poniższej tabeli (Tabela 5.) zaprezentowano sposoby obliczania miar tendencji centralnej.

Tabela 5. Oceny „Dzięki czytaniu książek znalazłem/am wartościową rozrywkę zarówno dla osób dorosłych, jak i dla dzieci” *

Oceny	W ogóle się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Ani się zgadzam, ani się nie zgadzam	Raczej się zgadzam	Całkowicie się zgadzam	Nie dotyczy
Liczebność	2	2	5	14	29	12

*Tabela zawiera skalę ocen dla kwestionariuszy z roku 2022

Dominanta: wartość najczęściej występującą – w tym przypadku wynosi „Całkowicie się zgadzam”, bo powtórzyła się 29 razy.

Obecna skala odpowiedzi obowiązująca w kwestionariuszu od roku 2023 obejmuje następujące odpowiedzi: „Zgadzam się”, „Nie zgadzam się” oraz „Nie dotyczy”.

Interpretacja poszczególnych miar średnich w pytaniu „Dzięki czytaniu książek znalazłem/am wartościową rozrywkę zarówno dla osób dorosłych, jak i dla dzieci” powinna odbywać się w zestawieniu z liczbą odpowiedzi „Nie dotyczy”, która może dostarczyć wielu informacji.

Tabela 6. Miary tendencji centralnej oraz udział procentowy odpowiedzi „Nie dotyczy” dla poszczególnych usług, zasobów i form pracy oferowanych przez bibliotek w sektorze edukacji.

Na ile zgadza się lub nie zgadza się Pan/i z następującymi stwierdzeniami, że dzięki tej bibliotece...	Dominanta	Udział % kategorii Nie dotyczy
Poszerzyłem/am wiedzę	Zgadzam się	0%
Otrzymałem/am lepszą ocenę w szkole lub na studiach	Zgadzam się	60,9%
Zdobyłem/am nowe kompetencje zawodowe	Zgadzam się	26,1%
Rozwinałem/am swoje zainteresowania	Zgadzam się	0%
Rozwinałem/am umiejętności korzystania z komputera i Internetu	Zgadzam się	30,4%
Rozwinałem/am umiejętności wyszukiwania książek i artykułów (np. w katalogach, bazach)	Zgadzam się	8,7%
Rozwinałem/am umiejętności wyszukiwania informacji w Internecie	Zgadzam się	17,4%

W/W tabela obrazuje miary wyliczone dla wszystkich elementów z Pytania 7 ankiety. Wskazano dominantę, czyli najczęściej występującą wartość (kolumna 2), a w kolumnie trzeciej umieszczono % udziału odpowiedzi „ND – nie dotyczy” w stosunku do liczby wszystkich respondentów odpowiadających na dane pytanie. Najbardziej trafną analizę uzyskamy wówczas, gdy spojrzymy na wyliczone miary kompleksowo.

Przykład: Rozwinałem/am umiejętności korzystania z komputera i internetu otrzymały ocenę – Zgadzam się, a dominantą jest wartość ND. Jej udział procentowy w stosunku do wszystkich wskazań tej odpowiedzi wynosi 30,4%. Oznacza to, że taki odsetek respondentów nie ocenił tej usługi, gdyż np. nie korzystał z usług bibliotecznych w danym celu itp. Z zestawienia tych miar – średniej oceny, dominanty i udziału % kategorii ND – wynika:

jest to usługa wysoko oceniona, ale słabo wykorzystana. Podobnie można interpretować korzyść Otrzymałem/am lepszą ocenę w szkole lub na studiach, która została pozytywnie oceniona przez respondentów, a której odsetek odpowiedzi „Nie dotyczy” jest znaczny. Fakt ten pozwala przypuszczać, iż większość badanych w zakładanym czasie nie była już ani uczniami ani studentami.

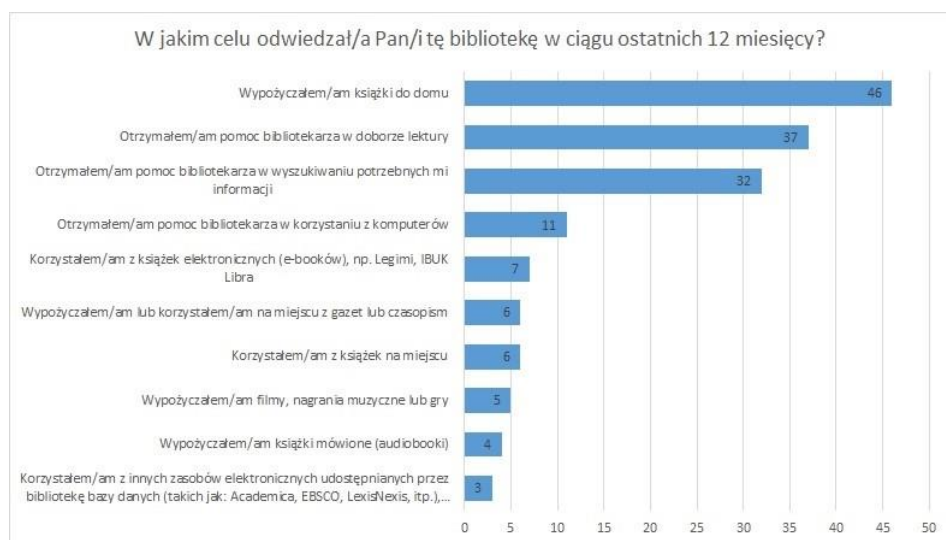
7.4 Różne sposoby analizy

Dla ułatwienia analizy danych można dokonywać różnych operacji umożliwiających ich przetwarzanie lub przedstawianie w innej postaci.

Znając liczebności odpowiedzi można uszeregować je w porządku malejącym lub rosnącym – działanie takie jest zalecane zwłaszcza dla Pytania 2. Umożliwi to przypisanie każdej odpowiedzi określonej rangi, czyli numeru porządkowego w utworzonym ciągu (rosnącym lub malejącym).

Z zasady rangę najwyższą uzyskuje najliczniejsza grupa odpowiedzi, następne rangi nadaje się odpowiedziom, które uzyskały kolejne pod względem liczebności wskazania. Taka operacja przydaje się zwłaszcza przy porównywaniu różnych elementów (np. rang uzyskanych w aktualnym badaniu z rangami określonymi w danej grupie bibliotek lub uzyskanymi w poprzednich badaniach).

Wykres 2. Rangi celów odwiedzin w bibliotece.

Niekiedy łatwiej interpretować dane, scalając dwie lub więcej kategorii odpowiedzi. Przykład: można połączyć grupy wiekowe w 3 kategorie: pierwsza kategoria – osoby młode (16–19 oraz 20–24), druga – osoby w wieku produkcyjnym (25–44 i 45–60) oraz trzecia – osoby starsze (60 lat

i więcej), łącząc częstości odpowiedzi zgodnie ze scaleniem kategorii. Analizując Pytanie 2 nie musimy ograniczać się tylko do rozpatrywania celów odwiedzin, ale można także uwzględnić liczbę wskazań. Wówczas będzie nas interesować nie to, jakie cele były wskazywane najczęściej czy najrzadziej, ale ile osób wskazało 1 cel, ile 2 cele, ile 3 itd. lub bardziej syntetycznie, ilu użytkowników zaznaczyło mniej niż 3 cele, ilu 3–7 celów, a ile osób wskazało więcej niż 7 celów odwiedzin. Pozwoli to na określenie liczby respondentów korzystających jedynie z wąskiego zakresu oferty biblioteki lub korzystających z jej usług bardziej kompleksowo.

7.5 Analiza pytania otwartego

W pytaniu otwartym respondenci sami formułują odpowiedzi, a nie wybierają z przedstawionej listy. Przeprowadzenie analizy statystycznej informacji zawartych w pytaniu otwartym możliwe jest po uporządkowaniu treści w nim przekazanych. Uporządkowanie to powinno polegać na pogrupowaniu odpowiedzi i podzieleniu ich na kategorie. Kategorie można podzielić na dalsze podkategorie i poszeregować np. w sposób hierarchiczny określając zagadnienia ogólne dotyczące danego tematu, bardziej szczegółowe czy wręcz detaliczne. Kategorie powinny wynikać z problematyki badania, należy skoncentrować się na najważniejszych i najczęściej pojawiających się zagadnieniach. Wśród odpowiedzi respondentów zapewne znajdą się takie, które występują tylko raz, ich treść jest jednak także ważna, mimo iż przy opracowaniach zbiorczych pytania otwartego nie zaleca się podawania wszystkich pojedynczych odpowiedzi (można je uwzględnić w kategorii „inne”).

W ankiecie badania społecznego i ekonomicznego bibliotek zamieszczono pytanie otwarte: „Co Pan/i zmieniłby/aby w funkcjonowaniu tej biblioteki?” dotyczące funkcjonowania biblioteki oraz sugestii wprowadzenia zmian. Często te aspekty będą się przenikać, respondent może wskazać problem i jednocześnie zaproponować jego rozwiązanie lub też wskazać samo rozwiązanie bez unaocznienia problemu. Jedna wypowiedź respondenta może dotyczyć wielu dostrzeganych problemów, każde poruszone zagadnienie należy potraktować jako odrębną kwestię oraz przypisać do właściwej kategorii.

Jedna wypowiedź respondenta dotyczyła wielu dostrzeganych problemów, każde poruszone zagadnienie należy wtedy potraktować jako odrębną kwestię oraz przypisać ją do właściwej kategorii.

Przykład: wypowiedź użytkownika: „Dłuższe terminy wypożyczeń, książkomat (skąd można byłoby odebrać zamówione książki nawet poza godzinami pracy wypożyczalni czy czytelnicy),

powiększenie zbiorów biblioteki”. Z wypowiedzi można wyodrębnić następujące kategorie: zbiory (książki), wypożyczenia (metody wypożyczeń) oraz wypożyczenia (czas wypożyczeń). Zliczenie poruszanych tematów pozwoli na określenie, które elementy pojawiały się w wypowiedziach respondentów najczęściej. Poszczególne kategorie i podkategorie mogą być rozwijane i uzupełniane o nowe treści.

8. Podsumowanie i wnioski

Po zakończeniu badania zaleca się opracowanie raportu. Głównym zadaniem takiego materiału jest opisanie i przedstawienie konkretnych danych i ich interpretacja. Raport powinien zostać sporządzony w sposób jednoznaczny i wyczerpujący. Opisanie, jak poszczególne elementy procesu badawczego były realizowane w danej bibliotece pozwoli na klarowne przedstawienie badań, co z kolei wpłynie na rzetelność i wiarygodność uzyskanych danych. Jako schemat takiego materiału można wykorzystać wzorcowy Raport zamieszczony na stronie projektu www.afb.sbp.pl¹². W roku 2023 raport zostanie przygotowany przez Zespół dla bibliotek biorących udział w badaniu. Zgłoszenie w celu uzyskania Raportu w roku 2023 należy wysłać na adres email: wplyw@sbp.pl

Samo przedstawienie wyników badań nie wystarczy. Często nie mogą być one poprawnie odczytane bez zrozumienia zastosowanej metodologii. Wartość zebranych danych zależy także od sposobu ich gromadzenia i analizy, dlatego nie należy pomijać opisów procesu projektowania i realizacji badań.

Kulminacyjnym elementem każdego badania społecznego jest wyciąganie wniosków. Właśnie w tym celu powinny być realizowane takie projekty, nie tylko po to, aby zebrać, przetworzyć i zarchiwizować, ale aby uzyskać wiedzę, która pociągnie za sobą kolejne działania i zmiany.

Wnioski, które sformułujemy na podstawie badań, powinny wynikać bezpośrednio z danych, które uzyskaliśmy. Powinniśmy chronić się przed wszelkimi próbami nadinterpretacji i zbyt daleko idącymi wnioskami, niepotwierdzonymi obiektywnymi danymi. W raporcie powinny być także zaproponowane działania na przyszłość wynikające z analizy.

Badania społecznego i ekonomicznego wpływu bibliotek powinny być przeprowadzane cyklicznie, co pewien okres czasu (3–4 lata). Kolejne badania mają także sprawdzić, czy i jak wprowadzone zmiany są odbierane przez użytkowników.

¹² Raport - wzór do korespondencji seryjnej: <https://afb.sbp.pl/badanie-spoecznego-i-ekonomicznego-wplywu-bibliotek-publicznych/materialy-do-wykorzystania/>

9. Wykorzystanie danych

Badanie społecznego i ekonomicznego wpływu bibliotek publicznych dotyczy konkretnych rezultatów osiąganych dzięki udziałowi użytkowników w programach bibliotecznych, korzystaniu z usług bibliotek lub ogólnych korzyści w określonych dziedzinach życia. Dzięki badaniu biblioteka uzyska informację dotyczącą poprawy jakości życia użytkowników w takich obszarach jak edukacja, zagospodarowanie czasu wolnego, indywidualny dobrostan. Zbadane zostaną korzyści dla dzieci przychodzących do biblioteki wraz ze swoimi opiekunami oraz wpływ ekonomiczny – potencjalne oszczędności, jakie zyskują użytkownicy, nie musząc płacić za usługi biblioteczne. Badanie pokaże miejsce biblioteki w społeczności lokalnej i jej potencjał.

Zebrane dane będą materiałem, który można wykorzystać w rzecznictwie podczas rozmowy z organizatorem oraz źródłem wiedzy niezbędnym w zarządzaniu dla samego dyrektora instytucji. Badanie społecznego i ekonomicznego wpływu bibliotek umożliwia tworzenie strategii rozwoju biblioteki i wskaże kierunki podnoszenia kompetencji zawodowych bibliotekarzy.

Bibliografia

1. *Jak przeprowadzić badania satysfakcji użytkowników biblioteki? Poradnik dla bibliotekarzy.* Edyta Strzelczyk Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, Aldona Zawałkiewicz Biblioteka Pedagogiczna w Toruniu, Współpraca Jolanta Sobielga Biblioteka Politechniki Świętokrzyskiej. W: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski [online]. [Dostęp 30.10.2023]. Dostępny w internecie: <https://pliki.sbp.pl/afb/jak-przeprowadzic-badania-satysfakcji.pdf>
2. Badanie społecznego i ekonomicznego wpływu bibliotek publicznych. Kwestionariusz ankiety. W: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski [online]. [Dostęp 30.10.2023]. Dostępny w internecie: <https://afb.sbp.pl/badanie-spoecznego-i-ekonomicznego-wplywu-bibliotek-publicznych/kwestionariusze/>
3. Badanie społecznego i ekonomicznego wpływu bibliotek publicznych. Materiały promocyjne zachęcające użytkowników do udziału w ankiecie. W: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski [online]. [Dostęp 30.10.2023]. Dostępny w internecie: <https://afb.sbp.pl/badanie-spoecznego-i-ekonomicznego-wplywu-bibliotek-publicznych/materialy-do-wykorzystania/>
4. Badanie społecznego i ekonomicznego wpływu bibliotek publicznych. Raport – wzór do korespondencji seryjnej. W: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski [online]. [Dostęp 30.10.2023]. Dostępny w internecie: <https://afb.sbp.pl/badanie-spoecznego-i-ekonomicznego-wplywu-bibliotek-publicznych/materialy-do-wykorzystania/>
5. Babbie E.: Podstawy badań społecznych. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008.
6. Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D.: Metody badawcze w naukach społecznych. Poznań: Zys i S-ka Wydawnictwo, 2001.
7. PN-ISO 11620:2017 Informacja i dokumentacja – Wskaźniki funkcjonalności bibliotek.

Słowniczek

Analiza wielozmiennowa – jednoczesna analiza relacji występujących między wieloma zmiennymi.

Dobór kwotowy – typ próby nielosowej, w której elementy dobierane są na podstawie wcześniej określonych cech, w taki sposób, aby rozkład tych cech w próbie był taki sam, jak rozkład cech w populacji.

Metodologia – system jasno określonych reguł i procedur, na podstawie których przeprowadzane są badania społeczne.

Miary tendencji centralnej – miary statystyczne odzwierciedlające „typowe” czy „przeciętne” wartości, np. średnia arytmetyczna, mediana, modalna.

Modalna (dominanta) – wartość przeciętna; najczęściej obserwowana wartość zmiennej.

Operat losowania – lista jednostek tworzących populację, z której losowana jest próba do badań.

Populacja – zbiór wszystkich obiektów objętych badaniem.

Poziom ufności – miara prawdopodobieństwa określająca przynależność parametru do określonego przedziału. Np. możemy być w 95% pewni, że globalna średnia ocen mieści się w określonym przedziale ufności.

Problem badawczy – problem intelektualny wymagający rozwiązania w postaci badań naukowych.

Próba – część populacji, od której zbierane są dane.

Przedziały ufności – przedział wartości, w którym leży szacowany parametr w populacji.

Respondent – osoba, która uczestniczy w badaniu społecznym.

Rozkład liczebności – liczba wskazań odpowiedzi na określone pytanie.

Wpływ biblioteki – wszelkie zmiany wynikające z kontaktu z biblioteką.

Wpływ ekonomiczny – wpływ polityki, instytucji, programu lub wydarzenia na gospodarkę danego obszaru.

Wycena warunkowa – metoda oceny wartości ekonomicznej organizacji non profit i projektów użyteczności publicznej oparta na odpowiednich potencjalnych użytkownikach na pytania w badaniu ankietowym, takie jak: ile są skłonni zapłacić za korzyści lub jaką finansową rekompensatę zaakceptowałyby w przypadku braku danej korzyści.